

KUR'ÂN MEALLERİNDE TEŞBİH SANATININ TERCÜME SORUNU: KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME⁵

İrfan KAYA

Bilecik Shayh Edebali University, Faculty of Theology, Merkez/Bilecik

ORCID: 0000-0002-6169-2202

Merve İSEN ŞAHİN

Bilecik Shayh Edebali University, Institute of Graduate Education

ORCID: 0009-0002-4839-542X

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm'de anlamı pekiştirmek ve muhatap üzerinde etkili bir anlatım oluşturmak amacıyla sıklıkla başvurulan teşbih sanatının Türkiye'de yaygın olarak okunan Türkçe meallerdeki tercümesi, lafzî düzlemde bariz farklılıklar barındıran bir problem oluşturmaktadır. Araştırmanın temel amacı, Câhiliye döneminden İslâm'ın ilk yıllarına ve günümüze kadar edebî bir anlatım unsuru olarak kullanılan teşbihin Kur'ân meallerinde ne ölçüde korunabildiğini ve doğru bir biçimde aktarılıp aktarılmadığını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışmada, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmî mealleri arasında yer alan Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş tarafından hazırlanan *Kur'ân Yolu Meâli* ile Yaşar Nuri Öztürk'ün *Kur'an-ı Kerim Meali* karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Bu bağlamda öncelikle teşbih sanatının tanımı, önemi, unsurları, türleri ve kullanım amaçları üzerinde durulacak, ardından Kur'ân-ı Kerîm'deki teşbihlerin işlevi ve bağlamsal anlamı değerlendirilecektir. İnceleme kapsamında belirlenen ayetler, meallerdeki karşılıklarıyla birlikte verilir; her bir ayette teşbihin unsurları ve ait olduğu teşbih türü tespit edilerek çeviriler eleştirel bir bakış açısıyla analiz edilecektir. Çalışmanın temel hipotezi, bazı çevirilerde teşbih unsurlarının eksik aktarıldığı, anlamın daraltıldığı ya da bağlam dışı yorumlara yer verildiğidir. Yapılan ön inceleme sonucunda, kimi ayetlerde bir mealin diğerine kıyasla daha isabetli bir çeviri sunduğu, bazı örneklerde ise her iki mealin de teşbih sanatını yeterince yansıtamadığı tespit edilmiştir. Bu durumun ayetlerin doğru anlaşılmasını güçleştirdiği ortaya konulmuştur. Çalışmanın hedefi çeviri farklılıkları üzerinden, teşbih sanatını gözetten daha tutarlı ve anlam merkezli bir meal yaklaşımının nasıl olması gerektiği hususunda ilmî bir perspektif sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Beyan, Teşbih, Kur'ân-ı Kerim, Meal, Tercüme.

⁵ Bu bildiri Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Dr. Öğr. Üyesi İrfan Kaya danışmanlığında, Merve İsen Şahin tarafından yürütülmekte olan "Türkiye'de Yaygın Olan Meallerde Teşbih Sanatının Yansıtılması" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

TRANSLATING QUR'ANIC SIMILES: A COMPARATIVE STUDY OF TRANSLATION PROBLEMS

ABSTRACT

The translation of the art of simile, which is frequently employed in the Qur'an to reinforce meaning and to construct an effective discourse for its audience, poses significant challenges in Turkish Qur'an translations that are widely read in Turkey, particularly due to noticeable divergences at the literal level. The primary aim of this study is to determine to what extent similes—used as a literary and rhetorical device from the Jāhiliyyah period through the early Islamic era and continuing to the present—have been preserved in Qur'an translations and whether they have been conveyed accurately. In this context, the study undertakes a comparative analysis of The Qur'an Yolu Meâli (The Way of the Qur'an Translation), prepared by Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, and Sadrettin Gümüş as one of the official translations published by the Presidency of Religious Affairs, and Yaşar Nuri Öztürk's Kur'an-ı Kerim Meali (The Translation of the Holy Qur'an).

In this framework, the study will first address the definition, significance, constituent elements, classifications, and functions of the art of simile, followed by an examination of the role and contextual meanings of similes in the Holy Qur'an. Subsequently, the verses identified within the scope of the research will be presented together with their translations; the constituent elements and the specific type of simile employed in each verse will be determined, and the translations will be subjected to critical analysis. The fundamental hypothesis of this study is that in some translations, elements of simile are inadequately conveyed, meaning is narrowed, or interpretations that are out of context are included. The preliminary review revealed that in some verses, one translation offers a more accurate rendering than another, while in some examples, neither translation adequately reflects the art of simile. It has been demonstrated that this situation hinders the correct understanding of the verses. The aim of this study is to offer an academic perspective on how a more consistent and meaning-centred approach to translation should be, taking into account stylistic differences and paying attention to the art of metaphor.

Keywords: *Bayān*, Simile, The Holy Qur'an, *Meāl*, Translation.

1. Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde edebî anlatım unsurlarına sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. Bu unsurlar arasında önemli bir yere sahip olan teşbih sanatı, Câhiliye döneminden itibaren Arap belâgat geleneğinin temel yapı taşlarından biri olmuştur. Bu sanat, sadru'l-İslâm'dan günümüze kadar hem estetik hem de işlevsel değerini muhafaza etmiştir. Teşbih, soyut

kavramların somutlaştırılması, anlamın zihinde canlandırılması ve muhatap üzerinde duygusal bir etki oluşturulması bakımından Kur'an ve sünnette güçlü bir anlatım aracı olarak kullanılmaktadır. İlâhî hitabın muhatabına iletmeyi amaçladığı mesajların, tasvirlerin ve uyarıların doğru biçimde anlaşılabilmesi, teşbih sanatının mahiyetinin ve işleyişinin sağlıklı bir şekilde kavranmasını gerekli kılmaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'in farklı dillere tercüme edilmesi sürecinde, özellikle edebî ve belâgî unsurların aktarımında çeşitli güçlüklerle karşılaşıldığı bilinmektedir. Bu güçlüklerin başında, anlam derinliği ve estetik boyut içeren teşbih sanatının hedef dile yeterince yansıtılamaması gelmektedir. Türkiye'de yaygın olarak kullanılan Kur'an meallerinde, teşbih unsurlarının kimi zaman eksik aktarıldığı, kimi zaman anlam daralmasına yol açacak şekilde yorumlandığı ya da bağlamdan kopuk tercümelere yer verildiği görülmektedir. Bu durum, ayetlerin iletmek istediği anlamın ve etki gücünün tam olarak kavranmasını zorlaştırmaktadır.

Bu makalenin amacı, Kur'an-ı Kerîm'de yer alan teşbih sanatının, Türkiye'de yaygın biçimde okunan meallerde ne ölçüde ve nasıl yansıtıldığını ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; teşbih içeren ayetler seçilerek söz konusu ayetler, belirlenen mealler çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda, ayetlerde yer alan teşbih türleri ve unsurları tespit edilmiş, tercümelere tercihlerin belâgî açıdan uygunluğu değerlendirilmiş ve ayetlerin anlamını daha isabetli biçimde yansıtabilecek tercüme yaklaşımlarına dair görüşler ortaya konulmuştur. Bu yönüyle çalışma, Kur'an meallerinde belâgî unsurların tercümesine ilişkin problemlere dikkat çekmeyi ve teşbih sanatının çeviri sürecindeki önemini vurgulamayı hedeflemektedir.

Kur'an-ı Kerîm'de teşbih sanatına dayalı çok sayıda ayetin bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Türkçe Kur'an meallerinde yer alan farklı, eksik veya hatalı tercüme tercihleri sebebiyle teşbih sanatının bu meallere yeterli düzeyde yansıtılmadığı dikkat çekmektedir. Teşbihin ayetlerde üstlendiği anlam kurucu ve etkileyici işlevin, tercüme sürecinde tam olarak aktarılmaması, ilahî hitabın belâgî boyutunun zayıflamasına yol açmaktadır. Bu durum, teşbih sanatının Türkçe meallerde nasıl ele alındığına dair karşılaştırmalı ve sistematik bir incelemeye duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de yaygın olarak okunan Kur'an mealleri belirlenmiş; seçilen teşbih örnekleri üzerinden bu meallerin tercüme yaklaşımları karşılaştırılarak teşbih sanatının meallere ne ölçüde ve nasıl yansıtıldığı incelenmiş, tespit edilen problemlere yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Makalenin hazırlanma sürecinde literatür taraması, nitel araştırma, veri toplama, elde edilen verilerin düzenlenmesi ve analiz edilmesi yöntemleri kullanılmış; ayrıca tanımlama, karşılaştırma ve yorumlama tekniklerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın yöntemi, teşbih içeren ayetlerin belirlenmesi, bu ayetlerin seçilen meallerdeki tercümelerinin mukayeseli olarak incelenmesi ve belâgî açıdan değerlendirilmesi esasına dayanmaktadır.

Literatür taraması sonucunda, teşbih sanatıyla ilgili çok sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmaların büyük bir kısmı, teşbihin yalnızca belirli bir türüne odaklanmakta; ya da istiare ile birlikte ele alınarak incelenmektedir. Bazı araştırmalarda ise bedî', me'ânî ve beyân ilimleri genel hatlarıyla ele alınmakta, beyân başlığı altında teşbih sanatına sınırlı ölçüde yer verilmektedir. Teşbih içeren ayetlerin Kur'an meallerindeki tercümelerini konu edinen çalışmaların sayısı ise oldukça sınırlıdır. Mevcut çalışmaların çoğu, teşbih sanatının yalnızca tek bir çeşidi üzerinden değerlendirme yapmaktadır.

Bu bağlamda, literatürde yer alan çalışmalardan Zafer Kızıklı'nın *Edebî Bir Sanat Olarak Arap Belâgatinde Teşbih*, Sara Çınar'ın *Klasik Arap Edebiyatında Teşbih*, Ferit Dinçer'in *Teşbih Sanatının Belâgati ve Kur'an ile Hadiste Örnekleri*, Ayşe Yıldız'ın *Arap Dilinde Temsilî Teşbih ve Kur'an'dan Bazı Örneklerin İncelenmesi* adlı eserleri ile Arapça bir çalışma olarak Yüksel Çelik'in *Bakara Suresinde Geçen Bazı Teşbih ve İstiâre Örnekleri* başlıklı araştırması zikredilebilir. Ancak bu çalışmaların, Türkiye'de yaygın olarak okunan meallerde teşbih sanatının farklı tercüme tercihleri çerçevesinde bütüncül ve karşılaştırmalı biçimde ele alınmadığı görülmektedir. Bu makale, söz konusu boşluğu doldurmayı ve teşbih sanatının Kur'an meallerindeki tercümesine dair belâgî açıdan katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Kur'ân meali hazırlayan mütercim, Arapçaya hâkimiyeti kadar Türkçenin imkân ve sınırlarına da vâkıf olması büyük önem taşımaktadır. Zira çevirinin, hedef dilde anlamı doğru ve etkili biçimde yansıtabilmesi; sade, anlaşılır, akıcı ve aynı zamanda estetik bir dil kullanımıyla mümkündür. Ayetlerin doğru biçimde aktarılabilmesi için, gerekli görülen durumlarda parantez içi açıklamalara veya kısa izahlara yer verilmesi, anlamın korunması açısından kaçınılmazdır. Meâl okuyucusunun, ayette yer alan edebî ve belâgî unsurların, özellikle de teşbih sanatının farkına varabilmesi, tercümenin yalnızca lafzî değil, anlam ve işlev odaklı bir yaklaşımla yapılmasını gerektirmektedir.

Teşbih sanatının yer aldığı ayetlerde, teşbihin tüm unsurlarının açıkça zikredilmediği durumlarla karşılaşılabilir. Bu gibi durumlarda, mütercim çeviri sırasında anlamı tamamlayıcı unsurları anlaşılır bir biçimde ifade etmesi, ayetin vermek istediği mesajın hedef dilde doğru biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca bir kelimenin bağlama uygun birden fazla

anlam ihtimali taşıması hâlinde, bu anlamların parantez içi açıklamalar veya kısa çizgi yoluyla gösterilmesi, tercümenin açıklayıcı niteliğini güçlendirmektedir. Bundan sonraki akademik çalışmalarda, teşbih sanatının Kur'an meallerine doğru ve bütüncül biçimde yansıtılmasına yönelik araştırmalara daha fazla ağırlık verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Öte yandan, Kur'an meali okuyucularına da önemli bir sorumluluk düşmektedir. Okuyucuların, tek bir meâl ile yetinmeyip birden fazla meâli karşılaştırmalı olarak okumaları, ayetlerin anlam dünyasını daha sağlıklı kavrayabilmelerine imkân tanıyacaktır.

Bu çalışma kapsamında, Türkiye'de en yaygın biçimde okunan iki Kur'an meali incelemeye alınmıştır. Makalede, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmî internet sitesinde yer alan Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş tarafından hazırlanan *Kur'an Yolu Meâli* ile Yaşar Nuri Öztürk'ün *Kur'an-ı Kerim Meali* adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Bu iki mealin seçiminde etkili olan faktör öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mealinin en çok okunan mealler arasında yer almasıdır. Ayrıca bu mealin özellikle teşbih sanatı ekseninde Yaşar Nuri Öztürk'ün mealiyle farklılıklar barındırmasıdır.⁶

2. Teşbih(التشبيه) sanatının tanımı ve önemi

Teşbîh (تشبيه) kelimesi, tef'îl (التفعيل) babındandır ve (شبه) şebek kökünden türetilmiştir.⁷ Teşbîh kelimesinin sözlük anlamı “benzetmek, benzettirmek” demektir.⁸

Belagat terimi olarak ise, bir şeyi ortak vasfı veya vasıfları bulunan daha güzel bir şeye benzetmeye denir.⁹ Teşbih, anlam ortaklığıdır,¹⁰ kapalı manayı açığa çıkarır, manaya güzellik katar,¹¹ ruh üzerinde tesir bırakır.¹²

Teşbih yapılırken gerekli bazı şartlar vardır. Bunlar:

⁶ Hidayet Aydar, "Yaygınlık Bakımından Meallerimiz ve Mealler Üzerinde İstatiksel Bir Değerlendirme", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 5, 2015, s. 124, 126.

⁷ İsmail Durmuş, "Teşbih", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Erişim 18 Şubat 2025).

⁸ Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzumi, İbrahim es-Sâmurrâî (y.y. Dâru ve Mektebetü'l-Hilal, 1431), 3/404.; Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Mısır: Şirketü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî El-Halebî, H. 1389-1392 M.1969-1972), 3/243.; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Daru Sadır, 1414), 13/503.; 'Abdü'l-'azîz 'Atîk, *İlmü'l-Beyân* (Beyrut: Dârü'n-Nahdâti'l-'Arabiyye, 1982.) 61.

⁹ 'Atîk, *İlmü'l-Beyân*, 62.; Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Saîd el-Hafâcî el-Halebî, *Sırrü'l-feşâha* (Beyrut: *Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*, 1402.),246.; Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâki, *Miftâhu'l-'ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1987), 332.; Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Ezdî el-Mesîlî el-Kayrevânî, *el-'Umde fi mehâsini'l-şî'r ve âdâbih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, (Dâru'l-Cil, 1981) 1/286.

¹⁰ Ebû Hâmîd Bahâüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî el-Mısırî, *'Arûsü'l-efrâh fi şerhi Telhîşi'l-Miftâh* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1423), 2/20.

¹¹ Ahmed b. İbrâhîm b. Mustafâ es-Seyyid el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga fi'l-Meâni ve'l-Beyâni ve'l-Bedî'* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.), 219.

¹² Ahmed Ahmed el-Bede'î, *Min Belâgat'il-Kur'an* (Kahire: Nahda Yayınları, 2005), 147.

- Müşebbeh (benzeyen) ve müşebbeh bih (kendisine benzetilen) arasındaki benzerlik yüksek olmalıdır. Benzerlik ne kadar azalırca teşbihin etkisi de muhatapta o kadar azalır.¹³
- Güzel bir teşbih yaparken esas olan; olağanüstü, soyut, gizli, alışılmadık olanı olağan, somut, açık, alışıldık olan kendisinden daha güzel, belagati yüksek olan bir şeye benzetmektir.¹⁴ İnsan, bilmediği bir şeyden bildiği bir şeye geçerek, gizli olanın açığa çıkmasıyla rahatlık kazanır.¹⁵
- Müşebbeh bihin gerçek, müşahede edilebilir, bilinen ve kınanmayan bir şey olması gerekir.¹⁶

Teşbih konusunu *el-Kâmil* adlı eserinde ayrıntılarıyla ele alan ve terim anlamı üzerinde duran ilk kişi Müberred'dir (ö. 286/900).¹⁷ Eserinde, teşbih konusuna ayrı bir başlıkta değinerek teşbih sanatını dörde ayırmıştır. Bunlar: *müfrih*, *muşib*, *muķârîb* ve *ba'îd*'dir.¹⁸ Bu sınıflandırma Müberred'in kendine has kalmıştır ve sonraki âlimler farklı sınıflandırmalar yapmıştır.¹⁹

Cürcânî (ö. 471/1078-79) *Esrârü'l-belâga* adlı eserinde teşbih konusunda kendine özgü bir nitelikte yaptığı yorum, tahlil ve sınıflandırmalarıyla teşbih, gelişiminde zirveye ulaşmıştır.²⁰ *Esrârü'l-belâga* adlı eserinde teşbih ve temsilin²¹, müteaddid ve mürekkebe teşbihin²², teşbih ve istiare sanatlarının²³ farkını açıklamıştır. Veçhü'ş-şebehi tafsilatlı bir şekilde incelemiştir.²⁴

Sekkâkî (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-'ulûm* adlı eserinin üçüncü bölümünde belâgatı meânî, beyân ve bedî' olarak üç bölümde incelemiştir. Teşbih sanatını; tarafeyn, veçhü'ş-şebeh, amaçlar ve durumlar olmak üzere dört kısımda incelemiştir.²⁵

¹³ Hafâcî, *Sırrü'l-feşâha*, 246.

¹⁴ Hafâcî, *Sırrü'l-feşâha*, 246.

¹⁵ Abdülmüteâl b. Abdilvehhâb b. Ahmed es-Saîdî, *Buğyetü'l-İzâh li-Telhîşi'l-Miftâh fi 'ulûmi'l-belâga* (y.y. Mektebetü'l-Âdab, 1426), 3/387.

¹⁶ Hafâcî, *Sırrü'l-feşâha*, 253.

¹⁷ Durmuş, "Teşbih" 40/553.

¹⁸ Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred el-Ezdî es-Sümâlî, *el-Kâmil* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabi, 1417), 3/25-32, 95.

¹⁹ S. Zafer Kızıklı, *Arap Belâgatinde Teşbih ve Mecaz* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997) 41.; Hasan Taşdelen, "Belâgat İlmi ve Tarihi", *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*, ed. İsmail Güler (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015) 246-249.

²⁰ Durmuş, "Teşbih"; Ebü Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahmân b. Muhammed el-Cürcânî, *Esrârü'l-belâga*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, (Kahire: Dâru'l-Medenî, ts.), 90-237.

²¹ Cürcânî, *Esrârü'l-belâga*, 95-100, 204.

²² Cürcânî, *Esrârü'l-belâga*, 192-203.

²³ Cürcânî, *Esrârü'l-belâga*, 320.

²⁴ Cürcânî, *Esrârü'l-belâga*, 90-94, 104.

²⁵ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 332-355.

Hatîb el-Kazvîni (ö. 739/1338) *Telhîşü'l-Miftâh* adlı eserindeki bazı değişikliklerle beraber Sekkâkî'nin bu eserini özetlemesiyle beyân ilminin temel konularında teşbih de yerini almıştır.²⁶ Eserinde teşbih sanatının tanımını²⁷ yaptıktan sonra teşbihin öğelerini, tarafeyni, benzetme yönünü²⁸, edatlarını²⁹, amaçlarını³⁰ ve çeşitlerini³¹ ele alır.

1.1. Teşbih Sanatının Öğeleri

Teşbih sanatının dört ögesi vardır. Bunlar:

- **Müşebbeh(المُشَبَّه):** Kendisinin başka bir şeye benzetilerek açıklandığı benzeyen ögedir.³²
- **Müşebbeh bih(المُشَبَّه بِهِ):** Müşebbehin, benzetildiği ögedir. Kendisine benzetilen bir öge olduğu için müşebbehten daha güçlü, daha iyi, daha belagatli olmalıdır.
- **Vechü's-şebeh(وجه الشبه):** Benzetme yönüdür. Tarafeyn denilen müşebbeh ve müşebbeh bih arasında bulunan ortak niteliktir. Bu ögenin cümlede zikredilmesi zorunlu değildir.³³
- **Edâtü't-teşbih(أداة التشبيه):** Müşebbeh ve Müşebbeh bih arasında bağlantı kuran edattır. Teşbihin edatları (الكاف), (كأن), (مثل) gibi kelimelerdir. Teşbihin bu ögesi cümlede bazen açıkça zikredilir bazen de hafifedilir. Teşbih edatı harf, isim veya fiil olabilir.³⁴

Teşbih yaparken cümlede, teşbih edatı (edâtü't-teşbih) ve benzetme yönü (vechü's-şebeh) kullanılması zorunlu değildir ancak tarafeyn dediğimiz teşbihin olmazsa olmaz iki unsuru olan benzeyen (müşebbeh) ve kendisine benzetilenin (müşebbeh bih) kullanılması zorunludur. Bir kişi sadece tarafeyn kullanarak benzetme yapıyorsa biz anlarız ki, bu teşbih daha evladır, muhatapta daha güzel bir etki bırakır.

“حسن كالأسد في الشجاعة”/Hasan cesarete aslan gibidir. Cümlesinde Hasan, cesaret yönünden aslana benzetilmiştir. Cümlenin öğeleri aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

²⁶ Durmuş, "Teşbih".

²⁷ Ebü'l-Meâli Celâlüddin el-Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni eş-Şâfiî, *Telhîşü'l-Miftâh*. (Pakistan: Mektebetü'l-Büsrâ, t.s.) 81.

²⁸ Kazvîni, *Telhîşü'l-Miftâh*, 84-89.

²⁹ Kazvîni, *Telhîşü'l-Miftâh*, 89-90.

³⁰ Kazvîni, *Telhîşü'l-Miftâh*, 82.

³¹ Kazvîni, *Telhîşü'l-Miftâh*, 91-97.

³² Bu ve takip eden maddeler için bkz. Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga*, 219.

³³ 'Atîk, *'İlmü'l-Beyân*, 64.

³⁴ 'Atîk, *'İlmü'l-Beyân*, 77.; Durmuş, "Teşbih"; Ali Bulut, *Belâgat-i Müyesserâ Meâni-Beyân-Bedi'* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 132-135.

Tablo 1.1. Teşbih örneği

Müşebbeh (المُشَبَّه)	Hasan
Müşebbeh bih (المُشَبَّه بِهِ)	Aslan
Vechü'ş-şebeh (وَجْهَ الشَّبْه)	Cesaret
Edâtü't-teşbih (أَدَاة التَّشْبِيهِ)	Gibi

Cümlede teşbih öğelerini zikrederek “Hasan cesarete aslan gibidir” dediğimizde her şey açık ve anlaşılır olup hiç gizlilik kalmadığı için zayıf bir teşbih yapmış oluruz. “Hasan aslan gibidir” dediğimizde vechüş-şebehi düşürerek bir öncekinden daha güzel bir teşbih yapabiliriz. “Hasan aslandır” cümlesi ise teşbihin en güzel şeklidir, zikrettiğimiz iki teşbihten daha evladır. Cümlede sadece tarafeyn zikredilmiştir, vechü'ş-şebeh ve edâtü't-teşbih gizlenmiştir. Muhatap hangi yönden bir benzetme yapıldığına dair düşünmeye sevk edilmiştir.

Teşbihe Kur'ân-ı Kerim'den bir örnek vermek gerekirse:

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا آيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾

“Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini inkar eden topluluğun hali ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.”³⁵

Tablo 1.2. Kur'ân- ı Kerîm'den teşbih örneği

Müşebbeh(المُشَبَّه)	<i>Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu (Yahudiler)</i>
Müşebbeh bih(المُشَبَّه بِهِ)	<i>Ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumuna benzetilmiştir.</i>
Vechü'ş-şebeh(وَجْهَ الشَّبْه)	<i>Yükümlü tutuldukları şeylerin içeriğini uygulamayarak sırtlarında oluşturdukları ağırlık.</i>
Edâtü't-teşbih(أَدَاة التَّشْبِيهِ)	<i>Gibi</i>

1.2. Teşbih Çeşitleri

Teşbih sanatında birçok teşbih türü vardır. Burada bu beş teşbih türünü zikretmekle yetineceğiz. Teşbih, müşebbeh, müşebbeh bih, edâtü't-teşbih ve vechü'ş-şebeh olmak üzere dört öğeden oluşur. Edâtü't-teşbih ve vechü'ş-şebehin cümledeki varlığına ya da yokluğuna göre ve ek olarak sadece tarafeynin cümlede zikredilerek yapılan teşbihi de sayarak teşbih, beş kısma ayrılır diyebiliriz.

³⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı (Erişim 2 Mart 2025), el-Cuma 62/5.

Teşbih-i Mürsel: كَأَنَّ، مَثَلٌ gibi teşbih edatının zikredildiği teşbih türüne denir.³⁶ Bir ayetten örnek vermek gerekirse:

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْتُوثِ (٤٤)

“O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan küçük kelebekler gibi olacaktır.”³⁷

Bu ayette kıyamet günü insanların halleri, her biri bir tarafa uçuşan kelebeklere benzetilmiştir. İnsanlar “النَّاسُ” müşebbeh, kelebek “الْفَرَاشِ” müşebbeh bih, uçuşup- saçılması “الْمَبْتُوثِ” vechü’-şebbeh, gibi “ك” edâtü’t-teşbihidir.

Teşbih-i Müekked: Teşbih Edatının zikredilmediği teşbih türüne denir. Edatın zikredilmemesiyle müşebbeh ve müşebbeh bih birbirine yaklaşır ve muhatap, tarafeyn aynıymış gibi hisseder bu nedenle benzetme daha güçlü ve tekitlidir. Teşbih edatının zikredilmemesi yönünden teşbihi müekked, teşbih-i mürsele göre daha belîğ sayılır.³⁸

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْقَذَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ (٨٨)

Meal

“Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar bulutların geçişi (gibi) hareket ederler. Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır. Şüphesiz O yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”³⁹

Dağların hareketi, bulutların hareketine benzetilmiştir. Ayette dağlar “الْجِبَالَ” müşebbeh, bulutların geçişi “مَرَّ السَّحَابِ” müşebbeh bih, hareket etmesi “تَمُرُّ” vechü’ş-şebbehidir. Teşbih edatı ayette zikredilmemiştir. Ayetin çevirisi yapılırken gibi edatı eklenmiştir.

Teşbih-i Mufassal: Benzetme yönünün açıkça zikredildiği, tafsil edildiği teşbih türüne denir.⁴⁰

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانَ عَلَيْهِ ثَرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (٢٦٤)

“Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini

³⁶ Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga*, 238.; ‘Atîk, ‘İlmü'l-Beyân, 80.

³⁷ el-Kâria 101/4.

³⁸ Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga*, 238.

³⁹ en-Neml 27 /88.

⁴⁰ Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga*, 242.; ‘Atîk, ‘İlmü'l-Beyân, 89-90.; ‘İsa ‘Ali‘Akûb’, *el-Mufaşşal fi ‘Ulûmi'l-Belâgati'l-‘Arabiyye: el-Me‘ânî, el-Beyân, el-Bedî‘* (y.y: Halep Üniversitesi Beşeri İlimler ve Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2000) 386.; Kazvînî, *Telhîşü'l-Miftâh*, 95.

çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”⁴¹

Ayette, insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse “يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ” müşebbeh, kaya “صَفْوَانٍ” müşebbeh bih, kayanın çıplak kalması “فَتَرَكَهُ صَلْدًا” vechü’ş-şebbeh, gibi “كَمَثَلٍ” edâtü’t-teşbihtir.

Teşbih-i Mücmel: Benzerlik yönünün zikredilmediği, kapalı tutulduğu teşbih türüne denir.⁴²

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾

“Onlar için saklı inciler gibi, iri gözlü huriler de vardır.”⁴³

Huriler “حور” müşebbeh, inciler “اللؤلؤ” müşebbeh bih, gibi “ك” edâtü’t-teşbihtir. Vechü’ş-şebbeh zikredilmeyerek benzerlik kapalı tutulmuştur.

Teşbih-i Belîğ: Sadece tarafeynin yani müşebbeh ve müşebbeh bihin zikredildiği teşbihe denir. En belîğ teşbih türüdür.⁴⁴

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ﴿٣٢﴾

“Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir.”⁴⁵

Dünya hayatı “الْحَيَاةُ الدُّنْيَا” müşebbeh, oyun ve eğlence “لَعِبٌ وَلَهْوٌ” müşebbeh bihtir. Ayette vechü’ş-şebbeh ve edâtü’t-teşbih zikredilmemiştir.

Bu ayette sadece tarafeyn zikredilerek İslam üzerine bir hassasiyetle yaşamamak, sadece dünyalık istekler için yaşayanlara; dünya, oyun ve eğlenceye benzetilerek bir tek şey gibi olmuştur. Yani dünya eşittir oyun ve eğlencedir.

1.3. Teşbih Sanatının Amaçları

- Teşbih sanatının amacı, cümledeki benzetmeyi açıklamak ve izah etmektir. Müşebbeh ile ne kastedildiği bilinmiyorsa onu açıklığa kavuşturmak için bir tasvir ile müşebbeh bih getirilerek, müşebbeh açıklığa kavuşturulur.⁴⁶
- Garipsenen, alışılmadık bir durum söz konusu olduğunda bu halin mümkün olduğunu açıklamak için bilinen, kabul gören bir örnek zikredilerek teşbih, muhatabın zihninde açıklığa kavuşturulur.⁴⁷

⁴¹ el-Bakara 2/264.

⁴² Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâğa*, 242.; ‘Atîk, *’İlmü'l-Beyân*, 90.; ‘Akûb, *el-Mufaşşal fî ‘Ulûmi'l-Belâğati'l-‘Arabiyye: el-Me‘ânî, el-Beyân, el-Bedî*, 386.

⁴³ el-Vâkıa 56/22-23.

⁴⁴ Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâğa*, 238.; ‘Atîk, *’İlmü'l-Beyân*, 105.

⁴⁵ el-En‘âm 6/32.

⁴⁶ Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâğa*, 238.; Sekkâkî, *Miftâhu'l-‘ulûm*, 341.; Durmuş “Teşbih”.; ‘Akûb, *el-Mufaşşal fî ‘Ulûmi'l-Belâğati'l-‘Arabiyye: el-Me‘ânî, el-Beyân, el-Bedî*, 411.

⁴⁷ Sekkâkî *Miftâhu'l-‘ulûm*, 341.; Durmuş “Teşbih”.; ‘Akûb, *el-Mufaşşal fî ‘Ulûmi'l-Belâğati'l-‘Arabiyye: el-Me‘ânî, el-Beyân, el-Bedî*, 413.

ويلاهُ إِن نَظَرْتُ وَإِن هِيَ أَعْرَضْتُ .. وَقَعَّ السَّهَامُ وَنَزَعَهُنَّ أَلِيمٌ

Vay hâlîme! O sevdiğim baksa da yüz çevirse de (kirpikleri) ok gibi isabet eder, onların çıkarılması acı vericidir.

Şair, sevdiğinin bakmasını ve yüz çevirmesini yani her iki durumda acı hissetmenin mümkün olduğunu açıklamak için bakışı/kirpikleri, okların isabetine; yüz çevirmesini ise okların çıkarılmasına benzetmiştir.⁴⁸

Şairin bu sözünde alışılmadık olan durum, bir kişinin acı çekmesi ya karşı taraf baktığı içindir, karşı tarafın ilgisindedir ya da onun yüz çevirip, ilgisizliğindedir. Fakat şair her iki durumda da acı verdiğini dile getiriyor. Mantıken tek bir tanesinde yani ya baktığında ya da yüz çevirdiğinde acı çekmesi beklenir ama şairin her ikisinde de acı çekiyor olması alışıldık, beklenen bir durum değildir. Bu nedenle şair, şiirinde her iki durumda acı çekebilmenin mümkün olduğunu göstermiştir.

- Cümlede, benzetmenin açık olup miktarını, zayıflığını, şiddetini muhataba açıklamak için kullanılabilir.⁴⁹ “Su buz gibi” dediğimde muhatap, suyun soğukluğunu anlayacaktır.
- Müşebbehin durumunu pekiştirmek için olabilir.⁵⁰
- Müşebbehin durumunu güzelleştirmek ya da çirkinleştirmek için teşbih yapılabilir.⁵¹

2. Kur’ân-ı Kerîm’de Teşbih Sanatının Önemi ve Amaçları

Kur’ân-ı Kerîm’de teşbih sanatına çokça başvurulur. İri gözlü huriler, saklı incilere⁵²; Münafıkların imansızlık halleri, ateşin sönüp karanlıkta kalmalarına⁵³; İsrâiloğulları’nın mucizeleri görmelerine rağmen hiç görmemiş gibi eski davranışlarına geri dönmeleri, sert taş⁵⁴; Allah’tan başkasına inanların durumu, örümceğin evine⁵⁵; Dünya hayatı, oyun ve eğlenceye⁵⁶; Allah’ın

⁴⁸ Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâğa*, 238.

⁴⁹ Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâğa*, 238.; Sekkâkî *Miftâhu’l-‘ulûm*, 341.; ‘Akûb’, *el-Mufaşşal fî ‘Ulûmi’l-Belâğati’l-‘Arabiyye: el-Me‘ânî, el-Beyân, el-Bedî’*, 412.; Gıyasettin Arslan, “Teşbih Retoriği Açısından Kur’an’ın Evrenselliği”, *Dini Araştırmalar* 10 (2007), 25.; Ayşe Yıldız, *Arap Dilinde Temsîlî Teşbih ve Kur’an’dan Bazı Örneklerin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021), 4.

⁵⁰ Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâğa*, 239.; Sekkâkî *Miftâhu’l-‘ulûm*, 340.; ‘Akûb’, *el-Mufaşşal fî ‘Ulûmi’l-Belâğati’l-‘Arabiyye: el-Me‘ânî, el-Beyân, el-Bedî’*, 413-414.

⁵¹ Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâğa*, 239.; Sekkâkî *Miftâhu’l-‘ulûm*, 341-242.; ‘Akûb’, *el-Mufaşşal fî ‘Ulûmi’l-Belâğati’l-‘Arabiyye: el-Me‘ânî, el-Beyân, el-Bedî’*, 415-416.; Süleyman Koçak, “Kur’an Deyimlerinde Teşbihin Temel Özellikleri”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/4 (2007), 361-363.; Arslan, “Teşbih Retoriği Açısından Kur’an’ın Evrenselliği”, 25.; Yıldız, *Arap Dilinde Temsîlî Teşbih ve Kur’an’dan Bazı Örneklerin İncelenmesi*, 43-44.

⁵² el-Vâkıa 56/22-23.

⁵³ el-Bakara 2/17.

⁵⁴ el-Bakara 2/74.

⁵⁵ el-Ankebût 29/41.

⁵⁶ el-En‘âm 6/32.

ayetlerini yalanlayıp, kibirlenerek iman etmeyenler, devenin iğne deliğinden geçmesine⁵⁷; Kıyamet'in kopması, göz kırpmasına⁵⁸; Dünya hayatının verimliliği, canlılığı, bereketi, yağmura; dünya hayatının son bulup verimliliklerinin sona ermesi, rüzgarın savurduğu çer çöpe⁵⁹; Zakkum ağacının tomurcukları, şeytanların kafalarına⁶⁰; gemiler, yüksek dağlara⁶¹; kıyametin koptuğu gün gökyüzü, erimiş madene; dağlar saçılmış, atılmış yün ve renkli yünlere⁶² benzetilir.

Kur'an-ı Kerim'deki teşbihleri anlamak ve doğru yorumlamak için öncelikle cümlede zikredilen teşbih öğelerini belirlemek gerekir. Teşbih sanatı bulunan cümlede tarafeynin zikredilme zorunluluğu olduğundan, önce müşebbeh ve müşebbeh bihi bulmak daha kolaydır. Daha sonrasında cümlede zikredilmişse teşbih edatı ve vechü'ş-şebah bulunabilir.⁶³

Kur'ân-ı kerîm'de bulunan teşbihlerin amaçları oldukça fazladır. Bu amaçlardan bazılarını zikredecek olursak:

- Kur'ân'da yer alan teşbihlerin en dikkat çekici özelliği, öğelerini tabiattan seçer.⁶⁴ Gece-gündüz⁶⁵, örümcek⁶⁶, deniz⁶⁷, dağ⁶⁸, hurma⁶⁹, başak⁷⁰, serap⁷¹ gibi.
- Soyut olan bir düşünce, muhatap daha iyi anlasın diye somutlaştırılır.⁷² Kur'ân, soyut olan hak ve bâtil kavramlarını anlatılırken somut olan sel, cevher ve köpük kavramlarını misal getirir. Bâtil sönüp giden, yok olan köpük gibidir. Hak ise kalıcı, hayat veren, fayda sağlayan suya ve cevhere benzetilmiştir.⁷³
- Kur'ân'da verilmek istenen mesaj, teşbih sanatı aracılığıyla betimlenerek muhatapın zihninde netlik kazanır. Yahudilerin durumunun ciltlerle kitap taşıyıp bu

⁵⁷ el-A'râf 7/40.

⁵⁸ en-Nahl 16/77.

⁵⁹ el-Kehf 18/45.

⁶⁰ es-Sâffât 37/65.

⁶¹ eş-Şûrâ 42/32; er-Rahmân 55/24.

⁶² el-Meâric 70/8-9; el-Kâria 101/5.

⁶³ Avnullah Enes Ateş, *Kur'an Yorumunda Beyan İlmi* (İstanbul: Kitâbî Yayınları, 2018), 45.

⁶⁴ Bedevi, *Min Belâgat'il-Kur'an*, 151-153.; Adnân Muhammed Zerzûr, *Ulûmu'l-Kur'ân* (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1401) 320-321.; Muhammed Aydın, "Kur'ân'da Teşbihli Anlatım Üslûbu", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2001), 93; Koçak, "Kur'an Deyimlerinde Teşbihin Temel Özellikleri", 353-354.

⁶⁵ el-Bakara 2/17, Yûnus 10/24.

⁶⁶ el-Ankebût 29/41.

⁶⁷ eş-Şuarâ 26/63.

⁶⁸ eş-Şûrâ 42/32.

⁶⁹ Yâsîn 36/39.

⁷⁰ el-Bakara 2/261.

⁷¹ en-Nûr 24/39.

⁷² Bedevî, *Min Belâgat'il-Kur'an*, 150.; Zerzûr, *Ulûmu'l-Kur'ân*, 316-319.; Koçak, "Kur'an Deyimlerinde Teşbihin Temel Özellikleri", 349-351.

⁷³ "O, gökten su indirdi de dereler kendi ölçülerince dolup aktı ve sel üste çıkan köpüğü aldı götürdü. Süs eşyası veya yararlanılacak bir şey elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de böyle köpük olur. İşte Allah, hak ile batıla böyle misal getirir. Köpüğe gelince sönüp gider. İnsanlara yararlı olan ise yerde kalır. İşte Allah böyle misaller verir." er-Ra'd 13/17.

kitaplardan faydalanmayan eşeğin durumuna benzetilmesi⁷⁴ gibi. Yahudiler bu ayette küçümsenmiş, alçaltılmış, değersizleştirilmiştir. Onların bu hallerini insanın gözünde canlanacak şekilde ciltlerle kitap yüklenen eşeğe benzeterek tasvir etmek muhatabın daha kolay anlamasını kolaylaştırır ve muhataba daha çok etki etmesini sağlar.⁷⁵

- Kur'ân somut bir ögeyi başka somut olan bir şey ile mukayese ederken, insanın gördüğü durum karşısında hissettiği duygularına odaklanır. “*Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu*⁷⁶” ayetinde Nuh peygamberin gemisi tasvir edilirken dalgaların yüksekliği dağlara benzetilmiştir. Aynı zamanda bu gemide olanların bu kocaman, devasa dalgaları seyredirken hissettikleri duygular da önemlidir.⁷⁷

- Ayetlerde yapılan teşbih sanatı, konuya uygun olarak gelmektedir. Seçilen kelimeler, verilen örnekler konunun daha iyi anlaşılmasını ve zihinde pekişmesini sağlamaktadır.⁷⁸

- Kur'an'daki teşbihlerin bir amacı da insanın cennet, infak, sadaka gibi iyi şeyleri istemelerini ve arzulamalarını sağlamak; cehennem, azap, inkar gibi kötü şeylerden sakındırmaktır.⁷⁹

3. Teşbih Sanatının Meâllere Yansıtılması

Bu başlık altında öncelikle *Kur'ân Yolu Meâli* ve Yaşar Nuri Öztürk'ün *Kur'an-ı Kerim Meali* hakkında bilgi verilecektir. Verilen bilgidan sonra teşbih sanatının geçtiği ayet zikredilecektir. Sonrasında seçtiğimiz iki meali karşılaştırmak üzere alt alta yazacağız. Devamında ayette hangi teşbih türü olduğunu açıklayacağız. Ayette geçen teşbih öğelerini zikredeceğiz. Son olarak zikredilen ayetin çevrilmesi gereken halini ele alarak meallerin değerlendirilmesi yapılacaktır. Ayetin meali verilirken aşağıdaki sıra takip edilecektir.

1. Kur'ân Yolu
2. Yaşar Nuri Öztürk'ün *Kur'an-ı Kerim Meali*

Her iki meâl hakkında kısa bilgi verdikten sonra aralarındaki teşbih ayetlerinin çeviri farklılıklarını dile getireceğiz.

⁷⁴ el-Cuma 62/5.

⁷⁵ Bedevî, *Min Belâgat'il-Kur'an*, 147.; Zerzûr, *Ulûmu'l-Kur'ân*, 329.; Aydın, “Kur'ân'da Teşbihli Anlatım Üslûbu”, 93-94.; Koçak, “Kur'an Deyimlerinde Teşbihin Temel Özellikleri”, 355-357.

⁷⁶ Hûd 11/42.

⁷⁷ Bedevî, *Min Belâgat'il-Kur'an*, 148.

⁷⁸ Koçak, “Kur'an Deyimlerinde Teşbihin Temel Özellikleri”, 363-365.

⁷⁹ el-Bakara 2/171, 261, 264, 265; el-Câsiye7-8; el-Müddessir 74/49-51; Bedevî, *Min Belâgat'il-Kur'an*, 157.

3.1. Diyanet İşleri Başkanlığı: Kur'ân Yolu Meâli

Hayrettin KARAMAN' nın, Mustafa ÇAĞRICI'nın, İbrahim Kâfi DÖNMEZ'in ve Sadrettin GÜMÜŞ'ün hazırladığı “Kur'ân Yolu Meali” Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmi mealleri arasındadır. Kur'ân Yolu Meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın <https://kuran.diyamet.gov.tr/> sitesinde internet üzerinden erişilebilir durumdadır.

Müellif, meâlin ön sözünde meâle yansıtılmayan manaların tefsir kısmına yansıtıldığını belirtmiştir.⁸⁰

Sema Çelem, çalışmasında Kur'ân Yolu Meâli özelinde meâlin eksik, geliştirilmesi gereken taraflarını örneklerle incelemiştir. Değindiği konular özetle şunlardır: Kur'ân Yolu Meâli'nin kaynak dile bağlı kalmasıyla bazı ayetlerin anlaşılması zor hale gelmiştir. Ayetlerin bir kısmında özne netlik kazanmamıştır. Türkçe'de kullanımı yaygınlaşmamış fiillere çeviride yer verilmesi ve kurulan devrik cümleler ayetin anlaşılabilirliğini düşürmüştür.⁸¹

3.2. Yaşar Nuri Öztürk: Kur'an-ı Kerim Meali

Beş yıl gibi bir sürede 1988 yılında Ramazan ayında yazılmaya başlanmış 1993 yılının Haziran ayında yazımı bitirilmiştir. Mealin içindekiler bölümünde Mushaf sıralaması yer alır. Devamında sureler alfabetik olarak sıralanır. Çevirmen, ön sözünde mealiyle ilgili geniş bilgilere yer verir. Yaşar Nuri Öztürk'ün meali halk arasında konuşulan Türkçeyi esas alması, kolay anlaşılması, paranteze hiç yer vermemesi, bir kelimenin birden fazla anlamı varsa tek bir anlam ile yetinmeyip bütün anlamları eğik çizgi ile göstermesi, terimleşmiş bazı kelimelerin orijinal halini koruyup anlamlarına sözlük kısmında yer vermesi yönleriyle öne çıkar. Meâli en çok baskısı yapılan eserleri arasındadır.⁸²

Surelerin çevirisi yapıldıktan sonra meâlin sonunda “*Esmâül Hüsnâ*” ve “*secde ayetleri*” listesi, “*alfabetik sıraya göre sure adlarının anlamları*”, “*küçük lügat*” ve “*karma indeks*” başlıkları yer alır. Meâl, toplamda 637 sayfadır.⁸³

Muammer Erbaş, Yaşar Nuri Öztürk'ün meâline bir değerlendirme yapmış ve detaylı sonuçlara ulaşmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Meâlin ilk basımında görülen eksiklikler veya hatalar diğer basımlarda düzeltilerek devamlı gelişen bir meâl durumundadır. Bazı kavramları, değişen hayatla beraber zamanla değiştirmiş ve yerine günümüze uyacak kavramları, fikirleri getirmiştir. Meâlin olumlu olduğu kadar olumsuz tarafları da mevcuttur. Yaşayan türkçeyi kullanmak

⁸⁰ Kur'an Yolu Meâli, haz. Hayrettin Karaman vd. (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,2024), “Önsöz”.

⁸¹ Değiniilen sorunların detaylı örneklerine bakmak için Sema Çelem, “Türkçe Kur'an Çevirilerinde Geliştirilmeye Açık Alanlar - Kur'ân Yolu Meâli Örneği'nde-”, *Dinî Araştırmalar* 24/61 (2021), 304-320.

⁸² *Kur'an-ı Kerim Meali*, çev. Yaşar Nuri Öztürk (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2024), 5-14.

⁸³ Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 579-637.

amacıyla bazı arapça ifadelerle getirdiği türkçe anlam -takva kelimesine “korunma”, “sakinme” anlamı getirmesi gibi- ayetlerdeki mecazi manaların kaybolmasına neden olabilmektedir. Örneğin; A’raf suresi 26. ayette geçen takva elbisesi⁸⁴ kelimesini “korunup sakınmaya yarayan giysi” şeklinde çevirerek mecazi anlamda “utanma” anlamı tam olarak verilememiştir. Ses uyumu oluşturmaya çalıştığı surelerde devrik cümlelere yer vermiştir.⁸⁵

Yaşar Nuri Öztürk meâlini kullanılmayan, günümüzde anlaşılmayan, eski dilden uzak tutmuş ve tüm okuyucuların anlayacağı sade, anlaşılır, konuşulan bir Türkçe ile yazarak meâli ülkemizde en çok okunan meâllerden olmuştur.⁸⁶

3.3. Meallerdeki Teşbih Ayetlerinin Karşılaştırılması

3.3.1. Bakara Sûresi 171. Ayet

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الْإِنْسَانِ الَّذِي يَدْعُو بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمُّ بَكْمٌ عُمِيٌّ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ (١٧١)

Kur’ân Yolu Meâli: “İnkârculara seslenenin durumu, bağırp çağırmadan başka bir şey işitmeyen hayvana haykıran çobanın durumuna benzer. Onlar sağır, dilsiz ve kördürler; çünkü onlar düşünmezler.”⁸⁷

Kur’an-ı Kerim Meali: “O küfre sapanların durumu, bağırp çağırma dışında bir şeyi işitmeyen varlıklara haykıranın durumuna benzer. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Bu yüzden akıllarını işletemezler onlar.”⁸⁸

Ayette birden fazla teşbih sanatı bulunmaktadır. Ayetin başında teşbih-i mürsel ve temsîlî teşbih, ayetin devamında ise sadece tarafeyn zikredilerek kâfirler sağır, dilsiz ve köre benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Müşebbeh “كَفَرُوا” inkâr edenler, müşebbeh bih “صُمُّ”, “بَكْمٌ”, “عُمِيٌّ” sağır, kör, dilsiz kelimeleridir.

Ayette teşbih sanatı muzâf takdir edilmeksizin, kâfirlerle hiçbir şey anlamayan hayvanlar arasında yapılmıştır. Hazfedilmiş bir muzâf takdir edildiğinde ise داعي الَّذِينَ كَفَرُوا - inkar edenleri davet edenin(Peygamberin) durumu ile hayvanlara bağiran çoban arasında yapılmıştır.⁸⁹

Hazfedilmiş muzâf takdir edildiğinde müşebbeh “داعي الَّذِينَ كَفَرُوا” küfre düşenleri çağırmanın durumu, müşebbeh bih “الَّذِي يَنْعُقُ” hayvana bağiran çobanın durumudur. Muzâf takdir edilmediğinde müşebbeh “الَّذِينَ كَفَرُوا” Küfre düşenlerin durumu, müşebbeh bih “الَّذِي يَنْعُقُ” çobanın bağıracağı

٨٤ يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ النَّعْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ (٢٦)

٨٥ Muammer Erbaş, “Yaşar Nuri Öztürk’ün Meâli Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kur’an Mealleri Sempozyumu*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 1/495-501.

٨٦ Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali*, 13.; Erbaş, “Yaşar Nuri Öztürk’ün Meâli Üzerine Bir Değerlendirme”, 1/528.

٨٧ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur’an Yolu Meali ve Tefsiri”, (Erişim 18 Mart 2025), el-Bakara 2/171.

٨٨ el-Bakara 2/171.

٨٩ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârîzmî ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.)

hayvanların durumudur. Edâtü't-teşbih “كَمَثَلِ” misali gibi, vechü’ş-şebih “لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءَ وَنِدَاءً” bağırma ve çağırma dışında bir şey işitmeme, kafirlerin inkarlarına devam etmesi halidir.

İki meâli karşılaştırdığımızda: Kur’ân Yolu Meâli’nin çevirisinde “hayvan” ve “çoban” kelimelerinin zikredildiğini; Yaşar Nuri Öztürk’ün Kur’an-ı Kerim Meali’nin çevirisinde ise “varlık” kelimesinin zikredildiğini, “hayvan” ve “çoban” kelimelerine yer vermediğini görüyoruz. Bu ayette bizim için önemli olan “نعق” fiilinin doğru anlaşılmasıdır.

نعق: Haykırmak⁹⁰, çobanın koyunlara bağırması, seslenmesi, koyunları uyarması, ıslık çalması⁹¹ anlamlarına gelir. Bu fiil genelde çobanın hayvanlara bağırması için kullanılır. Ayette her ne kadar hayvan kelimesi geçmemiş olsa da burada bahsedilen, bağırmadan başka hiçbir şeye tepki vermeyen, anlamayan hayvanlar olduğu açıktır. Sonuç olarak Kur’ân Yolu Meâli’nin ortaya koyduğu “bağırıp çağırmadan başka bir şey işitmeyen hayvana haykıran çobanın durumu”⁹² çevirisi daha doğrudur.

Yaşar Nuri Öztürk meâlinde, özellikle konuşulan günümüz Türkçesini esas aldığını belirtmişti. Bir insana hayvan kelimesini kullanmak yerine varlık kelimesini tercih etmiş olma nedeni okuyucularını düşünmesi olabilir. Varlık kelimesini tercih ederek hem okuyucuların düşüncelerini geniş tutmak hem de meâlini yeni İslam’a ısınan kişilerin de okuyacağını düşünerek hakaret anlamı gibi olumsuz çağrışımları önlemek istemiş olması ihtimal dahilindedir.

3.3.2. Kehf Sûresi 45. Ayet

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ فَأَخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾

Kur’ân Yolu Meâli: “Onlara dünya hayatına dair şu örneği de ver: O gökten indirdiğimiz su gibidir; o su sayesinde yerdeki bitkiler gelişip birbirine karışır, sonra da bu bitkiler rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelir. Allah her şeye muktedirdir.”⁹³

Kur’an-ı Kerim Meali: *İğreti hayatın şu su örneği gibi olduğunu onlara anlat: “O suyu gökten indirdik. Yerin bitkisi onunla karıştı. Derken, o bitki, rüzgârların savurup dölediği parçacıklara dönüştü. Allah her şey üzerinde muktedir’dir, gücü her şeye yeter!”*⁹⁴

⁹⁰ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, çev. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, 2023), 1449.

⁹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 10/356.; Muhammed el-Murtazâ el-Hüseyinî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, (Kuveyt: Vizâretü'l-İrşâd, 2001), 25/88.; İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, 5/445.; Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-'Ayn*, 1/171.

⁹² el-Bakara 2/171.

⁹³ el-Kehf 18/45.

⁹⁴ el-Kehf 18/45.

Ayette temsîlî teşbih vardır. Dünya hayatının canlılığı bitkilerin yemyeşil canlı hallerine; dünya hayatının canlılığının yok oluşu ise bitkilerin kurumuş, savrulan çerçöpe dönüşmüş hallerine benzetilmiştir. Müşebbeh “الْحَيَاةُ الدُّنْيَا” dünya hayatı, müşebbeh bih “مَاءٍ” su ve “هَشِيمًا” kurumuş, kırılmış bitkilerdir. Edâtü’t-teşbih “ك” gibidir. vechü’ş-şebeh “dünya hayatının suyla canlanıp en sonunda kurumuş bitkiler gibi yok olup, canlılığını yitirmesi, son bulmasıdır.”

İki meâlin çevirileri karşılaştırıldığında Kur’ân Yolu Meâli’ndeki çeviride dünya hayatının önce cezbedici sonra gözden düşürücü niteliğine vurgu yapılıyor. Yaşar Nuri Öztürk’ün Kur’an-ı Kerim Meali’inde ise önce dünya hayatının cezbedici sonra ise “dölleme” kelimesi ile dirilişe tekrar hazırlanan bir dünya, tabiat fikri verilmeye çalışılmış gibi bir durum ortaya çıkıyor.

هَشِيم: Kurumuş, kırılmış bitki/ağaç, her çeşit kuru ot, ufalanan, parçalanan şey, saman anlamlarına gelir.⁹⁵

هَشِيم kelimesinin sözlük anlamlarına baktığımızda kelimenin yeniden doğuşa işaret eden dölleme gibi bir anlamı bulunmamaktadır. Dölleme ifadesi yeniden doğuşu ifade eder. Yaşar Nuri Öztürk’ün meâlindeki “dölleme” kelimesi ile yapılan çeviri ayetin genel vermek istediği mesajdan uzaklaşmıştır. Kur’ân Yolu Meâli “çerçöp” ifadesini kullanarak daha doğru bir çeviri yapmıştır. Ayetin vermek istediği mesaj: Dünya hayatının yok olup gideceğidir.

3.3.3. Şûrâ Sûresi 32. ayet

وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَغْلَامِ (۳۲)

Kur’ân Yolu Meâli: “Denizde (yelkenlerini) bayraklar gibi (açarak) süzülüp giden gemiler de O’nun kudretinin kanıtlarındandır.”⁹⁶

Kur’an-ı Kerim Meali: “Denizde o dağlar gibi akıp giden gemiler de O’nun ayetlerindedir”⁹⁷

Ayette teşbih-i Mürsel vardır. Akıp giden gemiler, dağlara benzetilmiştir. Müşebbeh “الْجَوَارِ” akan gemilerdir. Müşebbeh bih “اغلام” dağ/yüksek dağdır. Edâtü’t-teşbih “ك” gibidir. Vechü’ş-şebeh ise Allah’ın(c.c) varlığının delillerinden biri olarak büyük, ağır ve yüksek olan geminin denizde batmadan gitmesidir.

İki meâli karşılaştırdığımızda Kur’ân Yolu Meâli’nde, “اغلام” kelimesine “bayraklar” anlamı verilmiş; Kur’an-ı Kerim Meali’nde ise bu kelimeye “dağlar” anlamı verilmiştir. Kur’an-ı Kerim

⁹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 12/612.; Zebîdî, *Tâcü’l-‘arûs min cevâhiri’l-Kâmûs*, 34/100.; Hemedânî, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luğa*, 6/53.; Halîl b. Ahmed, *Kitâbü’l-‘Ayn*, 3/405.; Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, 4/70.

⁹⁶ eş-Şûrâ 42/32.

⁹⁷ eş-Şûrâ 42/32.

Meali’nde gemi dağlara benzetilmiştir. Kur’ân Yolu Meâli’nde ise geminin yelkenleri bayraklara benzetilmiştir.

أَعْلَامٌ kelimesi عِلْمٌ kelimesinin çoğuludur. الْعِلْمُ kelimesi: İşaret, iz, nişan, dağ, yüksek dağ, üst dudaktaki yarık izi, sancak, doğru yolu göstermesi için yola koyulan yol tabelası/yol işareti anlamlarına gelir. Nitekim bu kelimenin geçtiği sözlüklerde Şûrâ Sûresinin 32. Ayeti zikredilmiş ve dağ anlamı verilmiştir.⁹⁸ Yine aynı şekilde aşağıda zikredeceğimiz şairin beyti ve peygamberimizin hadisinde de kelimeye dağ anlamı verilmiştir.

Cerir’in beytinde geçen عِلْمٌ kelimesi dağ anlamında kullanılmıştır.

إِذَا قَطَعْنَ عِلْمًا بَدَا عِلْمٌ، ... حَتَّى تَنَاهَيْنَ بِنَا إِلَى الْحَكْمِ
خَلِيفَةَ الْحَجَّاجِ غَيْرِ الْمُتَّهَمِ، ... فِي ضَنْضِي الْمَجْدِ وَوَبُؤِ الْكَرَمِ

Biz Hakem’e varıncaya kadar, bir dağı aştığımızda başka bir dağ göründü.

Cömertliğin kaynağı ve asaletin temelinde, Haccac’ın suçsuz halifesi.⁹⁹

Eş’arî Ebu Âmir’in (r.a), Peygamber’den işittiği rivayette¹⁰⁰ geçen عِلْمٌ ve الْعِلْمُ kelimeleri dağ anlamında kullanılmıştır. Hadisin konuyla ilgili olan kısmında: Dağın yanına oturan/yerleşen kimselerin " وَلَيُنزِلَنَّ أَقْوَامٌ إِلَى جَنْبِ عِلْمٍ ", kendilerine gelen fakirleri elleri boş geri döndürmelerinden dolayı Allah’ın (c.c) o dağı üzerlerine geçirip helak etmesinden " وَيَضَعُ الْعِلْمُ " bahsedilmektedir.

الْجَوَارِ kelimesine baktığımızda ise bu kelime جَارِيَةٌ kelimesinin çoğuludur. Su gibi geçip giden/akan nesnelere için kullanılır. Ayette de akan gemiler anlamında kullanılmıştır.¹⁰¹

Sonuç olarak, ayetin çevirisine baktığımızda akan gemilerin dağlara benzetilmesi gerekmektedir. Yani Müşebbeh bih ile kastedilen dağlardır,¹⁰² bayraklar değildir. Bu durumda Yaşar Nuri Öztürk’ün yazdığı Kur’an-ı Kerim Meali’nin çevirisi daha doğrudur. Kur’ân Yolu Meâli’nin tefsirine baktığımızda: Bu ayetin tercümesine genelde “dağlar” anlamı verildiğini zikretmiş ancak meâlde Rahman Sûresinin 24. Ayetinde "وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ"¹⁰³ geçen "الْمُنشآتُ" kelimesindeki mananın esas alındığını belirterek Şûrâ Sûresi’ndeki 32. ayete zikredilen anlamın verilmesinin tercih edildiğini dile getirmiştir.¹⁰⁴

⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 12/219-220; Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, 1026; Zebîdî, *Tâcü’l-‘arûs min cevâhiri’l-Kâmûs*, 33/132-133; Halîl b. Ahmed, *Kitâbü’l-‘Ayn*, 2/152-153;

⁹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 12/420; Zebîdî, *Tâcü’l-‘arûs min cevâhiri’l-Kâmûs*, 33/132.

¹⁰⁰ "الْيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ يَسْتَجْلُونَ الْجِرَّ وَالْحَرِيرَ، وَالْخَمْرَ وَالْمَعَاذَ، وَلَيُنزِلَنَّ أَقْوَامٌ إِلَى جَنْبِ عِلْمٍ، يَرُوحُ عَلَيْهِمْ بِسَارِحَةٍ لَهُمْ، يَأْتِيهِمْ -بِغْيِي الْفَقِيرِ- لِحَاجَةٍ، فَيَقُولُونَ: ارْجِعْ إِلَيْنَا غَدًا، فَيُنْبِئُهُمُ اللَّهُ، وَيَضَعُ الْعِلْمُ، وَيَمْسُخُ آخِرِينَ قَرْدَةً وَخَنَازِيرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ."

Ebü’l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi* çev. Ahmed Naim vd. (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 8/316.

¹⁰¹ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, 328.

¹⁰² Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, 5/1198; Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr* (Tunus: Ed-Daru’t-Tunisiyye, 1984), 25/105.

¹⁰³ er-Rahmân 55/24.

¹⁰⁴ Kur’an Yolu, “Şûrâ 32. ayet tefsiri”.

3.3.4. Bakara Sûresi 73. Ayet

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾

Kur’ân Yolu Meâli: “Sonra “(kesilen ineğin) bir parçasıyla ölüye vurun” dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size âyetlerini gösterir.”¹⁰⁵

Kur’an-ı Kerim Meali: “Şöyle dedik: ‘Kesilen ineğin bir parçasıyla öldürülen adama vurun.’ İşte böyle diriltir Allah ölüleri. Size âyetlerini gösteriyor ki, aklınızı işletebilesiniz.”¹⁰⁶

Hz. Musa zamanında bir Yahudi öldürülmüş, katili bulunamamış ve tartışma çıkmıştır. Katilin bulunması için Hz. Musa, Allah’ın sığır kesme emrini kavmine iletmiş ve kavmi, anlamayıp Hz. Musa’nın dalga geçtiğini zannetmiş ancak verdiği cevap ile durumun gerçek olduğunu anlayan kavmi, kesilecek sığır ile ilgili çok fazla soru sormuştur. O sorular şunlardır: O nasıl bir inektir, rengi nedir, anlamadık biraz daha açıkla o inek nasıldır? Ayette az kalsın Allah’ın emrini yerine getirmeyip ineği kesmeyecekleri dile getirilmiştir. Bu kesilen ineğin parçası ile öldürülen adama vurun emri gelmiş ve mucize olarak adam dirilmiştir.¹⁰⁷

Ayette, öldürülen adamın dirilmesi ile Allah’ın ölüleri dirilmesi arasında teşbih sanatı yapılmıştır. Ayette, ölüye ineğin parçasıyla vurulması açıkça zikredilmiş fakat ölünün dirilmesi açıkça zikredilmemiştir. Ayetin bağlamından müşebbeh bih olan كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى “İşte böyle Allah ölüleri diriltir” kısmı ile ölünün dirildiği aşikârdır. Müşebbeh olan ayette hafzedilmiş kelimeler olduğundan teşbihin anlaşılması güçleşmektedir. Meâl çevirisi yaparken ayetteki teşbih sanatını çeviriye yansıtmak gerekir. Karşılaştırdığımız iki mealin çevirisinde, teşbih sanatı tam olarak çeviriye yansıtılamamıştır. Hem ölünün dirilmesi zikredilmemiş hem de bir teşbih edatı ile çeviri desteklenmemiştir. Teşbih edatı ve ölünün dirilmiş olması çeviride zikredilmelidir. Ayet: “Bunun üzerine ‘kesilen ineğin bir parçasıyla ölüye vurun’ dedik. İşte Allah, ölüleri onu dirilttiği gibi diriltir ve akıl erdirebilesiniz diye size âyetlerini gösterir.” şeklinde çevrilebilir.¹⁰⁸

SONUÇ

Bu çalışmada, Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan teşbih sanatının Türkiye’de yaygın olarak okunan Kur’an meallerine ne ölçüde ve nasıl yansıtıldığı belâgî bir bakış açısıyla incelenmiştir. Teşbih içeren âyetler üzerinden yapılan karşılaştırmalı analizler, meallerde teşbih sanatının kimi zaman eksik aktarıldığını, kimi zaman yorum yoluyla daraltıldığını ya da âyetin bağlamıyla tam olarak örtüşmeyen

¹⁰⁵ el-Bakara 2/73.

¹⁰⁶ el-Bakara 2/73.

¹⁰⁷ el-Bakara 2/67-73.

¹⁰⁸ Ateş, *Kur’an Yorumunda Beyan İlmî*, 49-50.

tercüme tercihlerine yer verildiğini ortaya koymuştur. Bu durum, teşbihin ayetlerde üstlendiği anlam kurucu ve etkileyici işlevin hedef dile yeterince taşınmadığını göstermektedir.

Çalışma kapsamında incelenen meallerde, teşbihin unsurlarının açıkça yer aldığı örneklerde dahi, benzetme yönünün ve oluşturduğu zihinsel tasvirin Türkçede aynı etkiyi uyandıracak biçimde yansıtılmadığı görülmüştür. Özellikle teşbihin taraflarından birinin veya benzetme edatının tercümede görünmez hâle gelmesi, ayetin anlam alanının daralmasına ve belâgî boyutunun zayıflamasına yol açmaktadır. Bazı örneklerde ise mütercimim yorum ağırlıklı tercihlerinin, teşbihin çok katmanlı anlam yapısını sınırlandırdığı dikkat çekmektedir.

Elde edilen bulgular, Kur'an meallerinde lafzî doğruluğun yanı sıra belâgî işlevin de gözetilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Teşbih sanatının yalnızca dilsel bir süs unsuru değil, ilâhî hitabın mesajını zihinde somutlaştıran ve muhatap üzerinde etki oluşturan temel bir anlatım aracı olduğu dikkate alındığında, tercüme sürecinde anlam ve işlev merkezli bir yaklaşımın benimsenmesi zorunlu görünmektedir. Bu bağlamda, gerekli görülen durumlarda parantez içi açıklamalara veya kısa izahlara yer verilmesi, teşbihin hedef dilde anlaşılabilirliğini artıran önemli bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak bu çalışma, Kur'an meallerinde teşbih sanatının aktarımına ilişkin mevcut problemlere dikkat çekmekte ve belâgî unsurların tercüme sürecindeki belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Teşbih sanatının Kur'an meallerine daha doğru ve bütüncül biçimde yansıtılabilmesi için, mütercimlerin Arap belâgat geleneğine hâkimiyetlerinin yanı sıra Türkçenin ifade imkânlarını etkin biçimde kullanmaları büyük önem taşımaktadır. Ayrıca ilerleyen çalışmalarda, teşbih sanatının farklı türlerini kapsayan daha geniş örneklemler ve çoklu meal karşılaştırmalarına dayalı araştırmaların yapılması, Kur'an meallerinin belâgî niteliğini artırmaya yönelik önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Arslan, Gıyasettin. "Teşbih Retoriği Açısından Kur'an'ın Evrenselliği". Dini Araştırmalar 10 (2007), 15-40.
- Ateş, Avnullah Enes. Kur'an Yorumunda Beyan İlmi. İstanbul: Kitâbî Yayınları, 2018.
- 'Atîk, 'Abdü'l-'azîz. 'İlmü'l-Beyân. Beyrut: Dârü'n-Nahdati'l 'Arabiyye, 1982.
- 'Akûb', 'İsa 'Ali. el-Mufaşşal fi 'Ulûmi'l-Belâgati'l-'Arabiyye: el-Me'ânî, el-Beyân, el-Bedî'. y.y: Halep Üniversitesi Beşeri İlimler ve Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2000.
- Aydar, Hidayet. "Yaygınlık Bakımından Meallerimiz ve Mealler Üzerinde İstatiksel Bir Değerlendirme", FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, S. 5, 2015, ss: 109-147.
- Aydın, Muhammed. "Kur'ân'da Teşbihli Anlatım Üslûbu". Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4 (2001), 85-112.
- Bedevisi, Ahmed Ahmed. Min Belâgat'il-Kur'ân. Kahire: Nahda Yayınları, 2005.
- Bulut, Ali. Belâgat-i Müyessera Meânî-Beyân-Bedî'. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020.

- Cürçânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. Et-Ta'rifât. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403.
- Cürçânî, Ebü Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahmân b. Muhammed. Esrârü'l-belâğa. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. Kahire: Dâru'l-Medenî, ts.
- Çelem, Sema. "Türkçe Kur'an Çevirilerinde Geliştirilmeye Açık Alanlar - Kur'an Yolu Meâli Örneği". *Dinî Araştırmalar* 24/61 (2021), 297-324.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. Erişim 2 Mart 2025. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. "Kur'an Yolu Meali ve Tefsiri". Erişim 18 Mart 2025. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Durmuş, İsmail. "Teşbih". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 18 Şubat 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tesbih--edebiyat>
- Erbaş, Muammer. "Yaşar Nuri Öztürk'ün Meâli Üzerine Bir Değerlendirme". Kur'an Mealleri Sempozyumu. 1/495-529. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Ferâhîdî, Ebü Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm., Kitâbü'l-'Ayn. thk. Mehdi el-Mahzumi, İbrahim es-Sâmurrâî. 8 Cilt. y.y. Dâru ve Mektebetü'l-Hilal, 1431.
- Hafâcî, Ebü Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Saîd el-Halebî. Sırrü'l-feşâha. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1402.
- Hâşimî, Ahmed b. İbrâhîm b. Mustafâ es-Seyyid. Cevâhirü'l-belâğa fi'l-Meâni ve'l-Beyâni ve'l-Bedî'. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.
- Hemedânî. Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî. Mu'cemü mekâyisi'l-luğa. 6 Cilt. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Mısır: Şirketü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî El-Halebî, 2. Basım. H. 1389-1392 M.1969-1972.
- İbn Âşûr. Muhammed et-Tâhir. et-Ta'hîr ve't-tenvîr. 30 Cilt. Tunus: Ed-Daru't-Tunisiyye, 1984.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. Lisânü'l-'Arab. 15 Cilt. Beyrut: Daru Sadır, 1414.
- İbn Reşîk. Ebü Alî el-Hasen b. el-Ezdî el-Mesîlî el-Kayrevânî. el-'Umde fi mehâsini's-şî'r ve âdâbih. 6 Cilt. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Dâru'l-Cil, 1981.
- Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş. Kur'an Yolu Meâli. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2024.
- Kazvînî, Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân b. Ömer b. Ahmed eş-Şâfiî, Telhîşü'l-Miftâh. Pakistan: Mektebetü'l-Büsrâ, t.s.
- Kızıklı, S. Zafer. Arap Belâgatinde Teşbih ve Mecaz. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Koçak, Süleyman. "Kur'an Deyimlerinde Teşbihin Temel Özellikleri". Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi 7/4 (2007), 342-370.
- Kur'an-ı Kerim Meali. çev. Yaşar Nuri Öztürk. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 154. Basım, 2024.
- Mısri, Ebü Hâmid Bahâüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübki. 'Arûsü'l-efrâh fi şerhi Telhîşü'l-Miftâh. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1423.
- Müberra, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Ezdî es-Sümâlî. El-Kâmil. 4 cilt. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabi, 3. Basım, 1417.
- Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgîb el-İsfahânî. Müfredât. çev. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 2023.
- Saîdî, Abdülmeâl b. Abdilvehhâb b. Ahmed. Buğyetü'l-İzâh li-Telhîşü'l-Miftâh fi 'ulûmi'l-belâğa. 4 Cilt. y.y. Mektebetü'l-Âdab. 17. Basım, 1426/2005.
- Sekkâkî, Ebü Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî. Miftâhu'l-'ulûm. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- Taşdelen, Hasan. "Belâgat İlmi ve Tarihi", İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler. ed. İsmail Güler. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015, 246-249.
- Yıldız, Ayşe. Arap Dilinde Temsîlî Teşbih ve Kur'an'dan Bazı Örneklerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021.
- Zebîdî. Ahmed b. Ahmed. Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi çev. Ahmed Naim, Kâmil Miras. 8 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Zebîdî. Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî. Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs. 40 Cilt. Kuveyt: Vizâretü'l-İrşâd, 2001.

Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer. Keşşâf Tefsiri. çev. Muhammed Coşkun, Ömer Çelik, Necdet Çağıl, Adil Bebek. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.
Zerzûr, Adnân Muhammed. Ulûmu'l-Kur'ân. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1401.